

Aleš RICHTER

**CO BYCH SI MĚL UVĚDOMIT, NEŽ ZAČNU PSÁT
DIPLOMOVOU PRÁCI? JAK SE ORIENTOVAT
PŘI PSANÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE?**

Co bych si měl uvědomit než začnu psát diplomovou práci? Jak se orientovat při psaní diplomové práce?

Aleš Richter

Úvodem

Mnohokrát jsem na diplomových seminářích diskutoval se studenty, jak má vypadat jejich závěrečná práce. Většině studentů záleží na tom, aby na závěr studia odvedli dobrý výsledek a ukončili tak své studium se ctí. Na různé papírky jsem si dělal poznámky, o čem bych se měl zmínit a snažil se na nic podstatného nezapomenout. Každý rok ale diplomové semináře probíhaly jinak, protože byla jiná skladba studentů i témat diplomových prací.

Nedokázal jsem si představit, jak je možné napsat obecně použitelné zásady. Až jednou jsem narazil na knížku od známého spisovatele Umberta Eca, jehož některé historické romány jsem četl. Knižka má název *Jak napsat diplomovou práci?* Autor se v ní snaží poradit studentům s humanitním zaměřením. Některá jeho doporučení jsem porovnal se svými nesourodými poznámkami a zjistil jsem, že se v mnohém shodujeme. Následující text bych asi nikdy nenapsal, kdyby se mi do ruky nedostala tato knížka.

Uvedené postřehy je možné vztáhnout na jakékoliv školní dílo, od projektu počínaje a disertační prací konče. Termín diplomová práce je nejčastěji používaný, proto se ho budu často držet i v následujícím textu.

Studenti většinou píšou diplomovou práci na poslední chvíli a pod tlakem. Přitom moje zkušenost, vedoucího mnoha diplomových prací, mi říká, že nejlepší diplomové práce jsou ty, které jsou psány v pohodě. Student by si měl umět rovnoměrně rozdělit čas na studium a psaní diplomové práce, na recesi, zábavu, sport a na ostatní povinnosti.

Správný vedoucí by se měl alespoň jednou týdně dotazovat na stav diplomové práce.

Řešení diplomové práce by mělo trvat nejméně 6 měsíců. Toto je minimální doba nutná pro vypracování kvalitní diplomové práce, za kterou se student nemusí stydět. Není myšlena jen doba nutná pro napsání. Na to někomu stačí 14 dní a někdo potřebuje měsíc. Myslím tím celkový čas od zadání, kdy student začne přemýšlet nad zvoleným tématem.

Student je schopen předložit uznatelnou diplomovou práci i tehdy, je-li v obtížné situaci.

Má-li student pocit, že studium je pro něj velké zklamání, může se diplomová práce nakonec stát příležitostí k tomu, aby nabyl pocitu, že ten všechen čas strávený na škole má přeci jen nějaký smysl. Toto nespočívá v hromadě našprtaných vědomostí, ale v samostatném zpracování zažitých vědomostí, v schopnosti určit problém a cílevědomě jej vyřešit.

Studenti, kteří jsou studiem zklamáni, se věnují úplně něčemu jinému nebo politice.

Následující stránky jsou spíše námětem, jak postupovat, aby student mohl komisi předložit svou práci a úspěšně ji obhájit.

Co to je diplomová práce a proč ji vlastně píšu?

Na diplomovou práci, ale i na jiné školní texty je potřeba nahlížet

- z pohledu vedoucího, zadavatele
- z pohledu studenta
- nesmíme také zapomenout na možného čtenáře, který v práci hledá informace.

Diplomová práce by měla být originální dílo a měla by být obrazem autora. Aby tomu bylo skutečně tak, musí student vědět, co ke zvolenému tématu řekli ostatní. Proto každý student musí nejdříve začít s rešerší.

Výsledky v diplomové práci nemusí být honosné, mohou být i skromnější, ale vždy musí být poctivě zpracované. Za nový poznatek bývá považován i originální způsob chápání. Za nové je možné považovat přehodnocení a nové uspořádání předchozích poznatků, tak aby byly sjednoceny názory, které byly doposud rozptýleny v různých zdrojích. Je jasné, že studentská práce nebude nikdy závěrem systematické práce, na kterou je potřeba i několik let a která je důkazem zralosti autora.

Za dobrou diplomovou práci je možné považovat i chytrou kompilaci.

I pouhé opisování vyžaduje chytře provedený předběžný průzkum.

Není ani tak důležité vlastní téma práce jako zkušenost, kterou z ní student během jejího zpracování vytěží.

Volba tématu

Práce s příliš obecnou problematikou svědčí o nedostatečné soudnosti svého tvůrce. Je vhodnější, zvolí-li si student skromnější téma.

Podaří-li se studentovi dobře a poctivě zpracovat velmi úzce vymezené téma, dokazuje tím, že dobře ovládá problematiku, která je většině hodnotitelů neznámá. Zdá se to jednoduché a lehké, ale přitom je nutno odvést velké množství práce. Výhodou je, že student se při obhajobě jeví jako expert, zatímco v komisi sedí lidé se širokým, ale všeobecným rozhledem.

Pracovat na přehledové diplomové práci je zábavnější, není to tak nudné, jako zabývat se stále jedním úzkým tématem.

Snadněji se kráčí k cíli, zúžíme-li předmět svého zájmu.

Velmi často se stává, že je vypsána čistě teoretická práce s abstraktním tématem. Tento námět zpracovává student, kterému jeho vedoucí věnuje málo pozornosti. Odborné zkušenosti studenta jsou omezené a nedostatečné. Pokud si student svou situaci uvědomí, napíše práci obecně přehlednou a úspěšně ji obhájí. Někdy se však stává, že je student přesvědčen, že zásadní problém vyřeší na několika stranách. Práce bývá krátká a chaotická. Komise mu u obhajoby vytýká, že výsledek je příliš osobní, obecný a abstraktní, bez odkazů na další zdroje. Chudák se snaží bránit tím, že je nepochopen a že jeho práce je mnohem chytřejší než všechny ostatní. Není vyloučeno, že má pravdu. Moje několikaleté zkušenosti mi však říkají, že autor nemá uspořádané myšlenky, chybí mu vědecká skromnost a neumí komunikovat.

Znám studenty, kteří si zvolili ambiciózní téma závěrečné práce a potom skončili jako úředníci ve státní správě.

Jaký čas strávit nad diplomovou nebo disertační prací?

Ze své zkušenosti vím a dávám hned jednoznačnou odpověď. Diplomová práce by neměla trvat déle než devět měsíců a minimální čas potřebný k vypracování jsou tři měsíce.

Naproti tomu disertační práci je výhodné vypracovat do tří let, ale na samotné napsání může stačit i několik měsíců. Není-li tomu tak, je nutno se zamyslet, zda v tom není jeden z následujících důvodů.

- Téma bylo špatně zadáno a je nad síly autora.
- Student je příliš náročný sám na sebe a chtěl by toho napsat strašně moc. Je nutné ho přesvědčit, aby byl schopen si stanovit své meze. Možná budou pro něj příliš skromné, ale v jejich rámci vytvoří něco určitého a definitivního.
- Student propadl panice. Vzdává to a zase znovu se vrací. Je nespokojen, zoufalý a na práci se vymlouvá. Sám sobě si povoluje a ustupuje. Pokud mu jeho vedoucí nezavede přísný režim, těžko ji někdy dodělá.

Jakému problému se věnovat?

Téma diplomové práce, které si volím, nesmí předpokládat obor nebo dovednosti, které neumím a nejsem schopen a ochoten se naučit.

Jsou-li k danému tématu prameny v jazyce, kterému nerozumím, nemohu si tuto problematiku zvolit za téma diplomové práce.

Než se rozhodneme pro zadané téma práce, je nutné se podívat na stávající odkazy, abychom se přesvědčili, že dané téma neobnáší závažnější překážky. Například nezahrnuje obory, kterým nerozumím a nesnáším je.

Všechny školní práce je potřeba chápat jako vynikající příležitost k tomu, abychom se naučili dovednostem, které nám budou užitečné po skončení studia.

Kdy je práce vědecká?

Často se stává, že kvantitativně pojatá rešerše bývá srovnávána s vědou a tyto práce bývají považovány za vědecké. Je přirozené, že každá fakulta se podle svého zaměření dívá na vědeckost svých prací odlišně.

Pokusme se najít obecnou odpověď na otázku, co je vědecké. Řekněme si, že každá práce, která by měla mít vědecký charakter, by měla splňovat následující kritéria.

- Předmětem zájmu, zkoumání by měl být poznatelný a popsateľný předmět, který musí být identifikovatelný a poznatelný pro ostatní.
- Výzkum se musí dopracovat k tomu, aby o předmětu zkoumání sdělil věci, které ještě řečeny nebyly. Nebo se podívat novým pohledem na věci, které byly již jednou zkoumány.
- Například kompilační práce mohou být z vědeckého pohledu užitečné, protože autor shromažďuje a spojuje názory, které byly vysloveny různými autory. Tato práce má ale smysl, pokud neexistuje jiná podobná.

- Výzkum by měl být užitečný a prospěšný pro ostatní.
- Měl by přinášet nové skutečnosti nebo doplňovat stávající.
- Důležité je také to, aby práce byla nezbytná. Jsou práce, které jsou původní a originální, ale když si jich nikdo nevšimne, nic se nestane.
- Na vědecké práci je krásné to, že nikdy neznamená ztrátu času pro toho, kdo se rozhodne pokračovat ve stopách jiného.

Student, ale i vedoucí, musí řešit dilema, zda je užitečné věnovat se tradičním oborům, které vyžadují určité zkušenosti a erudici, nebo se zaměřit na praktické řešení s vědomím, že výsledek může být velmi nejistý.

Někdy se stává, že student na sto stránkách nahromadí údaje, které lze běžně najít na internetu, ve všeobecně známé technické literatuře nebo v dalších diplomových pracích a ve firemních katalogích. Tento výtvar předloží jako svou diplomovou práci. A nezdá se, že komise pro obhajoby je ospalá, jednostranně zaměřená, někdy i neschopná. Práci přijme a ještě ji vyhodnotí jako dobrou. I na vyhlášených univerzitách může dojít k těmto fraškám a málokterá se jim vyhne.

Největší nebezpečí povrchnosti je u aktuálních a moderních témat. Přeměnit tato témata v seriózní vědecký výzkum je někdy obtížné.

V poslední době je snaha financovat vědu a výzkum ze státních prostředků pomocí mamutích projektů. Tyto projekty ve skutečnosti většinou neumožňují chápat reálně existující jevy. Jejich výstupy jsou povrchní a obecné. Studentům, kteří jsou do těchto projektů zapojeni, hrozí reálné nebezpečí, že nebudou dělat vědu vůbec a jejich práce bude snůškou obecných informací a abstraktních pouček.

Jak dosáhnout toho, aby nás vedoucí práce nevykořisťoval?

Při zadávání témat mohou vedoucí školních prací v podstatě postupovat dvojím způsobem.

V prvním případě zvolí téma, které sami výborně ovládají a při zpracovávání studenta bez problémů vedou k přesně jimi vytyčenému cíli. Nebo zvolí téma, které sami neznají a chtějí se o něm dovědět více.

Na první pohled se zdá, že volba druhého způsobu je pro studenta rovnoprávnější a spravedlivější.

Chce-li vyučující objektivně zhodnotit práci studenta a účinně mu pomoci, musí si dané téma také nastudovat. Znamená to, že studentovi důvěřuje a většinou to také studentovi přizná. Znamám učitele, kteří odmítají zadávat již jednou

zpracovaná témata. Bohužel masovost vysokého školství nás nutí ke kompromisům.

Jsou však také situace, kdy se vyučující zabývá rozsáhlým výzkumem, který je závislý na týmové spolupráci. Studenti se tedy stávají členy pracovního kolektivu a po dobu řešení projektu se všechny studentské práce zaměřují na jeho řešení. Tento postup vedoucího je oprávněný a prospěšný pro všechny zúčastněné. Každá studentská práce je potom součástí tohoto výzkumu. Samozřejmě má toto pojetí studentských prací i některé nevýhody. Vedoucí je zcela zaujat svým předmětem výzkumu a nutí studenta, aby slepě postupoval žadaným směrem. Tento přístup samozřejmě studenta znechucuje. Student se tak stává sběratelem a zpracovatelem informací, které potom ve svůj prospěch použije někdo jiný. Jeho práce nebude následně vedoucím nikdy citována, protože nepřinesla nové myšlenky.

Nechci se zabývat tím, že vedoucí práce je nečestný a nekorektní. Nemělo by se stávat, že vedoucí dovede studenty až k úspěšné obhajobě a potom využije jejich výsledky bez jakéhokoliv odkazu na jejich práci.

Velmi často se stává, že tato nekorektnost je zdánlivá nebo neúmyslná. Vedoucí týmu a další členové jsou tolik zaujati svou prací, protože společně sdíleli všechny podněty, společně vyřešili řadu věcí. Po určité době každý člen týmu již není schopen rozpoznat, kterou myšlenku kdo přinesl jako první a která myšlenka je jeho vlastní. V podstatě všichni mají pocit, že vše je výsledek velmi dlouhé vzájemné debaty, kdy již nejsou schopni určit, co vlastně bylo na začátku. Jak se postupně zapojovali do řešení úkolu další řešitelé, přebírali stávající myšlenky a přidávali nové.

Jak se toho má student vyvarovat? Dříve, než si student vybere téma své práce, měl by zjistit názory od starších kolegů. Dále by si měl sehnat informace o svém případném vedoucím prostřednictvím jeho publikací. Při výběru tématu musí student zvážit, zda chce, aby jeho práce byla součástí velkého projektu nebo se odváží zpracování samostatného uceleného tématu.

Vyhledávání podkladů

Hned poté, co si student převezme předpokládané téma práce, by si měl udělat představu o jejím obsahu a starat se o to, zda sežene dostatek informací na její zpracování. Podle kvality a obsahu jednotlivých zdrojů by se měl potom rozhodnout, na kterou část práce bude klást důraz a kterou uvede jen jako přehled. Toto je ideální stav a jen málokterý student takto postupuje.

Velmi často se stává, že student nemá představu žádnou a práci si vybral jen podle názvu nebo podle toho, zda je mu vedoucí sympatický. Pokud mu vedoucí předem neurčí základní odkazy, vrhne se student na internet a chaoticky na něm serfuje.

Dnešní studenti jsou na informacích z internetu příliš závislí a vůbec nejsou schopni pochopit, že zásadní a pro jejich práci důležité informace nelze nalézt na stránkách s volným přístupem. Nebo když je tam naleznou, tak jsou už dávno známy všem, a tudíž nemohou podpořit originalitu jejich práce.

Ten, kdo příliš spoléhá na internet, napíše pouze podprůměrnou práci.

Při hledání podkladů pro diplomovou práci je potřeba ztratit ostych a nebát se jít se poradit i na jiná pracoviště. Tyto osobní konzultace nám mohou ušetřit spoustu času.

Pro výzkum, kterým se právě zabýváme, může mít zásadní a převratný význam jedna jediná myšlenka, která se jakoby omylem objeví na jedné stránce textu, který je banální, nedůležitý a vůbec nemusí souviset s tématem práce, kterou děláme. Při hledání pramenů musíme spoléhat i na štěstí.

Má-li student ke zvolenému tématu málo podkladů, měl se zamyslet nad tím, není-li to důvod ke změně tématu.

Mezi staršími vědci a akademickými pracovníky se jednou za čas při nějaké příležitosti rozpoutá diskuze, co je to vlastně vědecký pramen. Hledat na to obsažnou odpověď je ztráta času. Každý seriózní autor by měl uvádět pouze to, o čemž je přesvědčen, že je pravdivé. Je jedno, jestli to jsou výsledky pečlivě provedených experimentů nebo závěry z diskuzí mezi kolegy a nebo citace z článků místních konferencí či renomované monografie. Přesto se však i uznávání vědci nevyhnou čas od času blamáži. Pokud chybu včas uznají a napraví, jejich renomé tím nijak neutrpí.

Většina závažných pramenů je v angličtině, případně ve francouzštině nebo v němčině. Podobně jako umělý chrup či protéza je překlad pouhou náhražkou, která sice umožní rychle se dostat k informacím, které nutně potřebujeme, ale nelze na ně s jistotou spoléhat.

Recenze a komentáře jiných autorů by také neměly být uváděny jako seriózní zdroj informací.

V závěrečném chvatu před odevzdáním práce se student velmi často rozhodne, že do literatury zahrne i knihy a studie, které nikdy nečetl. Častým zlovykem je i to, že o těchto citacích hovoří i v poznámkách pod čarou a nebo dokonce v textu práce. Zapomíná na to, že je skoro jisté, že některý z jím uvedených pramenů zná recenzent nebo někdo z komise.

Renomovaný profesor nebo vědec než by riskoval kritiku nebo nesouhlas s nějakým odkazem, tak jej radši vynechá, opomene. Udělá-li toto student ve své práci, musí si uvědomit, že mu to komise u obhajoby neodpustí.

Nezpochybňujte výsledky své práce tím, že odbudete nebo podceníte vyhledávání a uveřejnění všech odkazů.

Citování je v podstatě důkazní řízení. Náš odkaz musí být správný a přesný a kýmkoliv ověřitelný.

Zásadně neuvádějme odkazy a citace ke sdělením, která jsou všeobecně známá a banální.

Plán práce a vlastní psaní

Diplomovou práci je vhodné začít psaním abstraktu nebo úvodu a obsahu. Chybou je, když student píše obsah až nakonec. Dobře napsaný abstrakt je v podstatě podrobněji rozepsané zadání práce. Úvod by měl jasně stanovit stěžejní a okrajové cíle práce. Není bezpodmínečně nutné psát práci od začátku. Máme-li dobře napsaný obsah, nemusíme začít psát od první kapitoly.

Všechny školní práce sice vznikají za okolností, kdy jsou určeny na čtení pouze vedoucímu a případně oponentovi. Ve skutečnosti je však žádoucí, aby se také dostaly do rukou dalším lidem i těm, kteří se vyloženě daným oborem nezabývají.

Většinou se za texty, v nichž nejsou ochotně vysvětlovány používané termíny a kde se výklad chaoticky mění, skrývá to, že autor si sám není jistý. Ten, kdo problému rozumí, se vyjadřuje srozumitelně a nestydí se vše pořádně vysvětlit.

Vysvětlujme a definujme všechny odborné termíny, které používáme v textu. Nedomnívejme se, že čtenář má stejné informace jako my sami. Uvádíme-li v práci nový termín, nezapomeňme ho hned popsat.

Těžko se radí, jak předkládat vlastní názory. Já nebo my?

Je vhodné používat:

- Domnívám se, že

nebo neosobně:

- Je možné konstatovat....., jeví se, je třeba říci....., dá se usoudit....., vyplývá
atd. atd.

Zájmeno my je vhodné použít, když se autor domnívá, že je potřeba do textu vtáhnout čtenáře a sdílet s ním společně názory.

Nevyjadřujte se v dlouhých větách a v souvětích. Nebojte se dvakrát zopakovat podmět. Upusťte od nadměrného používání zájmen.

Smyslem práce je prokázat a potvrdit hypotézy, které jsou vysloveny v úvodu a ne ukázat, že jsme o všem informováni.

Prověřme si na vedoucím práce nebo na kamarádech, že to, co píšeme, je opravdu srozumitelné.

Poznámky pod čarou na konci stránky

Slouží k detailnějšímu popisu odkazu, z něhož citujeme. Poskytují další podpůrné údaje. Nebo také rozvádějí myšlenky uvedené v hlavním textu. Ale mohou také posloužit k tomu, abychom v případě potřeby oslabili nebo poopravili některá svá tvrzení.

Poděkování

Je-li někdo (kromě vedoucího diplomové práce), kdo nám pomohl nebo zásadně poradil či poskytl jinou podporu, je vhodné zařadit na začátek nebo na konec práce poznámku s poděkováním. Má to smysl také proto, že ukážeme, že jsme k vypracování práce přistoupili zcela zodpovědně a šli se poradit i s dalšími lidmi a nespolehnali jsme jen na svého vedoucího. Není nutné děkovat svému školiteli. Pomohl-li nám, byla to jeho povinnost.

Může se také stát, že budeme chtít poděkovat někomu, jehož názory náš vedoucí neuznává a nebo není s ním v přátelském vztahu. Dobře zvažme všechna pro a proti, protože vina bude vždy na naší straně.

Vědecká hrdost

Vědeckou hrdostí je možné myslet to, že jsme v sobě našli odvahu k napsání diplomové či disertační práce. Necítíme-li se způsobilí, nepodávejme svou práci k obhajobě. Buďme pokorní a opatrní než práci dopíšeme. Jakmile ji však odevzdáme, musíme být na sebe pyšní a sebevědomí.

Závěr

Kdo dočetl tento text až sem ze strachu z diplomové práce, protože nevěděl jak se do ní ponořit, teď možná propadá panice. Jestli to není týden před odevzdáním, tak se dá vše zachránit.

Většina studentů je schopna napsat dobrou práci, aniž by tento text četli, protože již potřebné návyky mají a tyto rady budou brát spíše jako oddechové čtení.

Jakékoliv školní dílo je potřeba brát jako výzvu. Snažte se napsat diplomovou práci tak, aby nebyla jen prostředkem k tomu, abyste získali diplom, dosáhli postupu v zaměstnání a udělali radost rodičům.

Dobrá práce je produkt určený pro další zpracování a neměla by jen ležet bez povšimnutí v knihovně. To, co se ve vaší práci jeví jako vedlejší problém, se velmi často stává výchozím bodem nové práce.

Literatura

Umberto Eco: Jak napsat diplomovou práci, Votobia, Olomouc, 1997, ISBN 80-7198-173-7